

Peccata haereditaria u Ambrože Milánského

Vít Hušek

Při výkladu a obhajobě nauky o dědičném hříchu se Augustin dovolává autority svého učitele Ambrože.¹ Cílem tohoto příspěvku je představit, jak o tomto tématu pojednává sám Ambrož. Milánský biskup tuto látku systematicky nezpracovává, dokonce ani nezná pojem *peccatum originale*. Přesto můžeme v jeho díle sledovat některé motivy, které se k tomuto tématu vztahují, většinou ve formě krátkých poznámek vsazených do výkladu k jiným tématům.

1. OBŘADY KŘEŠŤANSKÉ INICIACE: PRIMI HOMINIS DE SUCCESSIONE PECCATUM

Prvotní pozornost si zasluhují dvě krátké pasáže z Ambrožových spisů o křesťanské iniciaci (*De mysteriis*, *De sacramentis*) vztahující se k obřadu mytí nohou.² Milánský biskup přikládal tomuto obřadu velkou váhu a obhajoval ho proti odlišné římské praxi.³ Když Ambrož vykládá smysl tohoto obřadu, vychází z úryvku evangelia, který se při této příležitosti četl: „Jestliže tě neumyji, nebudeš mít se mnou podíl“ (Jan 13,8). Z těchto slov autor vyvozuje, že obřad je mystériem, které působí posvěcení a dává podíl na Kristu.⁴ Jako další důvod pro mytí nohou je uveden příběh, podle kterého ďábel v podobě hada svedl Adama a do nohy mu vlil (vstříkl) jed. Obřad tento jed smývá a posiluje křesťana, aby dokázal odporovat pokušení: „Myješ si tedy nohy,

Tato studie vznikla v rámci činnosti Centra pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty (projekt MŠMT LN00A011).

¹ Především AUGUSTIN, *Contra ep. Pelag.* 4,11,29 / CSEL 60,559; *Contra Iul.* 1,3,10–11; 2,3,4–2,3,5; 2,6,15–2,8,22 / PL 44,645–647; 44,674–676; 44,684–689; *De gratia Christi et peccato originali* 2,41,47 / CSEL 42,205.

² *Myst.* 6,31–33 / SC 25bis,172–175; *Sacram.* 3,1,4–7 / SC 25bis,92–97 (ed. B. Botte, 1961). Je překvapivé, že tyto pasáže Augustin nikde necituje. K obřadu mytí nohou v Ambrožově době srov. B. BOTTE, „Introduction,“ in SC 25bis, s. 28–29; J. SCHMITZ, „Einleitung,“ in AMBROSIIUS, *De sacramentis. De mysteriis*, Freiburg: Herder, 1990, s. 43–46. O obřadech křesťanské iniciace v Ambrožově době viz J. QUASTEN, „Baptismal Creed and Baptismal Act in St. Ambrose's *De mysteriis* and *De sacramentis*,“ in *Mélanges J. de Ghellinck I*, Gembloux: Duculot, 1951, s. 223–234; H. M. RILEY, *Christian Initiation: A comparative study of the interpretation of the baptismal liturgy in the mystagogical writings of Cyril of Jerusalem, John Chrysostom, Theodore of Mopsuestia, and Ambrose of Milan*, Washington: Catholic University of America Press, 1974.

³ Srov. *Sacram.* 3,1,5–6 / SC 25bis,94. Ve spise *Myst.*, který byl od počátku zamýšlen jako psané pojednání, se autor k této otázce nevyjadřuje. Srov. BOTTE, „Introduction,“ s. 28–29; Ch. MOHRMANN, „Le style oral du *De sacramentis* de Saint Ambroise,“ *Vigiliae Christianae* 6 (1952): 169–177; M. ZELZER, „Zur Chronologie des Werke des Ambrosius,“ in *Nec timeo mori*, Milano: Vita e Pensiero, 1998, s. 73–92, zvl. s. 87.

⁴ Srov. *Sacram.* 3,1,4 / SC 25bis,92–94; *Myst.* 6,31 / SC 25bis,172. Srov. též *De virginitate* 57–58 / Bibl. Ambr. 14/2 (ed. F. Gori, 1989); *De Spir.* 1, prol. 12–16 / CSEL 79,20–22 (ed. O. Faller, 1964); *Enarr. Ps.* 48,8–10 / CSEL 62,365–367 (ed. M. Zelzer, 1999).

abys smyl jed hada.“⁵ V *Myst.* Ambrož navíc rozlišuje hříchy vlastní, které jsou očištěny skrze křest, a hříchy dědičné (*peccata haereditaria*), které jsou sňaty umytím nohou:

Petr byl čistý, ale musel si umýt nohy. Měl totiž hřích z následnosti prvního člověka, když ho svedl had a přesvědčil k omylu. Proto se mu myjí nohy, aby [mu] byly sňaty dědičné hříchy; naše pak vlastní [hříchy] se snímají skrze křest.⁶

Co Ambrož míní těmito „dědičnými hříchy“? Jinde v jeho díle tento obrat nenacházíme. Jaký je jejich charakter, co obnášejí a jak se předávají? Odpovědi na tyto otázky budeme hledat v dalších Ambrožových spisech, kde se k tomuto tématu vyjadřuje, byť jinými slovy.⁷

2. DŮSLEDKY ADAMOVA PROVINĚNÍ: IN INIQUITATE CONCIPIMUR

Nejrozsáhlejší pojednání o poskvrně, která leží na každém člověku již od početí a narození, nacházíme v Ambrožových poznámkách k verši žalmu „ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, in delictis peperit me mater mea“.⁸ Důležitou pasáž na toto téma nacházíme ve spisu *Apologia David*, kde Ambrož hovoří o „nákaze“ a „nepravosti samotného původu“, které se pojí již s početím a narozením člověka:

Ještě než se narodíme, jsme poskvrněni nákazou, a než spatříme světlo, přijímáme nepravost samotného původu. Jsme počati v hříchu ... a v hříších rodí jednoho každého jeho matka...

⁵ „Recedit ergo culpa, sed quia Adam subplantatus a diabolo est et uenenum ei effusum est supra pedes, ideo lauas pedes, ut in ea parte in qua insidiatus est serpens maius subsidium sanctificationis accedat, quo postea te subplantare non possit. Lauas ergo pedes, ut laues uenena serpentis“ (*Sacram.* 3,1,7 / SC 25bis,94–96). Příhoda o tom, jak had kouzl Adama, patrně vznikla kombinací Gn 3,15, Nu 21,6–9 a několika dalších biblických motivů. V náznacích ji můžeme vysledovat u Ireneje, *Adv. Haer.* 4,2,7 / FC 8/4,28 („non aliter salvari homines ab antiqua serpentis plaga, nisi credant in eum...“), u Klementa, *Exc. ex Theod.* 53,1 / SC 23,168 („říká se mu [...] had a podvodník [nebo: ten, který chytá za patu]... – ὄφις καὶ διαπερνιστής“; srov. P. F. BEATRICE, *Tradux peccati: Alle fonti della dottrina agostiniana del peccato originale*, Milano: Vita e Pensiero, 1978, s. 184, pozn. 36), u Hippolyta, *De antichristo* 14,10–12 / GCS 1/2,11 („kdo je tímto hadem než ten od počátku podvodník, o kterém se mluví v Genezi a který svedl Evu a podvedl/uštknul Adama? – πλανήσας τὴν Εὐάν καὶ περνίσας τὸν Ἀδάμ“) a u Řehoře z Nyssy, *In Ecclesiasten* 2 / GNO 5,300,5–11 („zasahuje patu lidské chůze a vstřikuje jed těm, kteří ztratili moc kráčet po hadech – τρωὼν τὴν πτέρναν ... καὶ τὸν ἰὸν ἐνείεῖ“).

⁶ „Mundus erat Petrus, sed plantam lauare debebat; habebat enim primi hominis de successione peccatum, quando eum subplantavit serpens et persuasit errorem. Ideo planta eius abluitur ut haereditaria peccata tollantur. Nostra enim propria per baptismum relaxantur“ (*Myst.* 6,32 / SC 25bis,172).

⁷ Schmitz varuje před unáhleným výkladem ve smyslu pozdější teologie: „Einen Gegensatz zwischen myst. und sacr. kann jedoch nur sehen, wer den Ausdruck *ererbte Sünden* mit unserem heutigen Begriff *Erbsünde* gleichsetzt – was unzulässig ist“ („Einleitung“, s. 45).

⁸ Ž 51/50,7. Ambrožův výklad srov. především *Apol. David* 11,56–57 / SC 239,150–154 (ed. P. Hadot, 1977) a *Paenit.* 1,3,13 / SC 179,62–64 (ed. R. Gryson, 1971); dále též *Noe* 3,7b / CSEL 32/1,417–418 (ed. C. Schenkl, 1895); *Fr. in Is.* 1 / CCL 14,405 (ed. P. A. Ballerini, 1957); *De sacram. regen.* fr. 3 / G. MADEC, *Saint Ambroise et la Philosophie*, Paris: Études Augustiniennes, 1974, s. 258.

Ani početí není vyloučeno z nepravosti... Ale i sám porod má svou nákazu a nejednu takovou nákazu má i sama přirozenost.⁹

Podobný popis lidské situace nacházíme v Ambrožově protinovaciánském spise *De paenitentia*: „My lidé se všichni rodíme pod hříchem a již náš počátek je v neřesti...“¹⁰ Situace, do které se člověk rodí, je v obou citovaných spisech vykreslena velmi neradostně (*contagium, iniuria, in iniquitate, in delictis, sub peccato, in vitio*).

Jaká je lidská situace, si ještě jasněji uvědomíme ve srovnání s Kristem, který jako jediný je jakékoli poskvrny uchráněn. Na rozdíl od ostatních lidí Kristus není zasažen žádnou takovou „nákazou původu“; u něho jediného bylo „panenské početí i porod bez jakékoli poskvrny smrtelného původu“. Nadpřirozený způsob, jak Kristus přišel na svět, je příčinou toho, že „nepocítil žádnou nákazu přirozeného plození“,¹¹ nebyl „poskvrněn ani samotnou obvyklou podmínkou narození“.¹² Koho jiného nazývat spravedlivým, ptá se Ambrož, než toho, „kterého nedrží pouta společné přirozenosti?“¹³

Nebyl zplozen jako všichni lidé, ze spojení muže a ženy, ale narodil se z Ducha svatého a Panny, přijal neposkvrněné tělo, které nejen neposkvrnilo žádné neřesti, ale ani je nepošpinilo neblahé smíšením, jak k němu dochází při plození a početí.¹⁴

Jak tedy vidíme, Kristovo výjimečné postavení Ambrož staví do přímé souvislosti s jeho panenským početím a narozením.¹⁵ Terminologie, kterou zde Ambrož používá, bohatě vypovídá o lidském původu, příp. lidské přirozenosti (*primi hominis de successionem peccatum; originis ipsius iniuria; originis contagia; mortalis originis inquinamentum; naturae communis vincula*) a odkazuje nás k provinění Adama. S odvoláním na Řím 5,12

⁹ „Antequam nascimur, maculamur contagio et ante usuram lucis originis ipsius excipimur iniuriam. In iniquitate concipimur ... et in delictis generat unumquemque mater sua... Nec conceptus exors iniquitatis est... Sed et ipse partus habet contagia sua, nec unum tantummodo habet ipsa natura contagium“ (*Apol. David* 11,56 / SC 239,150–152). P. Hadot soudí, že *ipsa natura* v tomto kontextu neoznačuje přirozenost ve filozofickém významu, a překládá: „et les organes de la génération, eux aussi, n'ont pas qu'une seule souillure“.

¹⁰ „Nam omnes homines sub peccato nascimur, quorum ipse ortus in vitio est...“ (*Paenit.* 1,3,13 / SC 179,62).

¹¹ „Ideo in quo uoluit dominus nulla huiusmodi originis esse contagia, dicit illi dominus... In quo solo et conceptus uirginalis et partus sine ullo fuit mortalis originis inquinamento. Dignum etenim fuit ut qui non erat habiturus corporeae peccatum prolapsionis nullum sentiret generationis naturale contagium“ (*Apol. David* 11,57 / SC 239,152–154).

¹² „Idcirco Christus immaculatus, quia nec ipsa quidem nascendi solita conditione maculatus est...“ (*Fr. in Is.* 1 / CCL 14,405).

¹³ „Quem igitur iam iustum dixerim nisi horum liberum uinculorum, quem naturae communis uincula non teneat?“ (*Noe* 3,7b / CSEL 32/1,417).

¹⁴ „Non enim sicut omnes homines ex viri erat et feminea permixtione generatus, sed natus de Spiritu sancto et Virgine, immaculatum corpus suscepit, quod non solum nulla vitia maculaverat, sed nec generationis aut conceptionis concretio iniuriosa fuscaverat. ... Christi autem caro damnavit peccatum, quod nascendo non sensit, quod moriendo crucifixit, ut in carne nostra esset iustificatio per gratiam, ubi erat ante colluvio per culpam“ (*Paenit.* 1,3,13 / SC 179,62–64; v této argumentaci se Ambrož silně inspiroval Origenem, *Comm. Rom.* 6,12 / FC 2/3,296; srov. SC 179,64–65, pozn. 1). Pojem *concretio* má primárně odborný charakter a odráží dobové představy o vzniku a vývoji plodu, negativní konotaci k němu přidává až Ambrož, srov. MADEC, *Ambroise*, s. 298–299.

¹⁵ „Non enim uirilis coitus uuluae uirginalis secreta reserauit, sed immaculatum semen inuiolabili utero spiritus sanctus infudit; solus enim per omnia ex natis de femina sanctus dominus Iesus, qui terrenae contagia corruptelae immaculati partus nouitate non senserit et caelesti maiestate depulerit“ (*Exp. Lc.* 2,56 / CCL 14,55; ed. M. Adriaen, 1957).

dále Ambrož konstatuje: „A tak byť hřích [přišel] skrze jednoho, přešel na všechny... V Adamovi jsem padl, v Adamovi jsem byl vyhnán z ráje, v Adamovi jsem zemřel.“¹⁶ Adamův hřích tedy přechází na všechny, jeho vina přináší smrt všem.

3. ODPOVĚDNOST POUZE ZA VLASTNÍ ČINY: ALIA EST INIQUITAS NOSTRA

Jaké další následky Adamova pádu dopadají na každého člověka? Je to jen porušenost a poskvrna, nebo i vina, za kterou by člověk mohl být právem odsouzen? Zatímco pseudo-ambrožovská *Apologia David altera* výslovně mluví o „předávání přirozené viny“ (*naturae succesio culpa*),¹⁷ Ambrož se vydává jinou cestou a poukazuje na odlišný charakter Adamova provinění a našich vin. Podnětem k takovému výkladu se stal verš žalmu „ut quid timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me“.¹⁸ Ambrož i zde opakuje, že Adamovým činem je zasažen každý člověk, zároveň však jasně odlišuje Adamovu a naši nepravost:

Jiná je naše nepravost, jiná nepravost naší paty, do které byl Adam zraněn hadovým kousnutím, a zanechal dědictví lidského rodu v podruží svému zranění, abychom oním zraněním všichni byli ochromeni.¹⁹

Dvojice „naše – Adamova nepravost“ odkazuje k rozlišení vlastních a dědičných hříchů, se kterým jsme se setkali ve spise *De mysteriis*, tuto paralelu nakonec podtrhuje i odkaz na „kousnutí hada“. V dalším textu Ambrož znovu zdůrazňuje, že Adamovo provinění má odlišný charakter (a proto i odlišné důsledky pro nás) než naše vlastní viny, a dále upřesňuje, v čem nás zasahují důsledky Adamova zranění:

Ale ona [nepravost Adamova] mi nenahání strach; v den soudu v nás bude trestána naše, ne cizí hanba nepravosti. Proto soudím, že nepravost paty je spíše svodem k chybování (*lubricum delinquendi*) než nějakou vinou (*quam reatum aliquem*), které bychom se již dopustili. Právem říká Pán, který pro nás vše přijal: umyjme i nohy, abychom mohli odstranit svod paty (*calcanei lubricum*)... aby se nebál dědičného vratkosti (*lubricum hereditatis*) ten, kdo se touží držet stopy ctnosti. Nepravost

¹⁶ „Et ideo, licet per unius peccatum, in omnes tamen pertransivit... Lapsus sum in Adam, de paradiso eiectus in Adam, mortuus in Adam“ (*De exc. Sat.* 2,6 / CSEL 73,254; ed. O. Faller, 1955). „Periit Adam et in illo omnes perierunt...“ (*Exp. Lc.* 7,234 / CCL 14,295). „Omnes enim in Adam mortui; quia per unum hominem in hunc mundum peccatum introiuit et per peccatum mors et ita in omnes homines pertransiuit, in quo omnes peccaverunt. Illius igitur culpa mors omnium est“ (*Exp. Lc.* 4,67 / CCL 14,131).

¹⁷ „Nempe omnes in primo homine peccauimus, et per naturae successionem culpa quoque ab uno in omnes transfusa successio est. ... In illo [Adam] enim condicio humana deliquit, quia per unum in omnes pertransiuit peccatum“ (*Apol. David altera* 12,71 / CSEL 32/2,406–407; ed. C. Schenkl, 1897). Diskuse o autenticitě spisu stále pokračuje, přehled posledního vývoje a další odkazy uvádí ZELZER, „Zur Chronologie des Werke des Ambrosius“, s. 87–88. Obhájení autenticity by samozřejmě mělo pro naše téma zásadní důsledky.

¹⁸ Ž 49/48,6; LXX: „ἀνομία τῆς πείνης μου κυκλώσει με“ – nepravost mých stíhatelů (těch, kdo jsou mi v patách) mě obklopuje; ekumenický překlad: „když mě obklopují zlí záškodníci“. Ambrožův výklad srov. *Enarr. Ps.* 48,8–10 / CSEL 64,365–367.

¹⁹ „Alia est iniquitas nostra, alia calcanei nostri, in quo Adam dente serpentis est uulneratus et obnoxiam hereditatem successionis humanae suo uulneri dereliquit, ut omnes illo uulnere claudicemus“ (*Enarr. Ps.* 48,8 / CSEL 64,365). Ke „kousnutí hada“ viz výše, pozn. 5.

naší paty tedy je prohrěšek Adamův, následkem kterého začal pohrdat nebeskými příkazy a zanedbávat je.²⁰

Adamův prohrěšek, jak čteme dále, dokonce převyšuje i zradu Jidáše, „paty“ Kristova těla, protože způsobil „pád celého pokolení“ (*lapsus totius hereditatis*).²¹ Formulace *lubricum delinquendi*, *calcanei lubricum* a *lubricum hereditatis* naznačují, že ona „nepravost paty“ (*iniquitas calcanei*) spočívá v tom, že každý Adamův potomek je vystaven nebezpečí či sklonu k chybování. Omytí nohou sice nemůže zcela odstranit toto nebezpečí, ale symbolicky člověka posiluje a pomáhá mu vytrvat.²²

Ambrož si uvědomuje, že na zatížení lidského rodu má svůj podíl také Eva,²³ a vysvětluje důsledky jejího provinění pro lidstvo takto:

Kdo je tento věřitel hříchu než ďábel, od kterého si Eva vypůjčila hřích a zatížila úroky provinilé poslušnosti celý lidský rod? Jako špatný věřitel pak (ďábel) držel směnku, kterou později Pán zničil svou krví. Proto co bylo napsáno písmem smrti, muselo být smazáno krví. ... Ďábel podvedl Evu, takže přesvědčila (svedla) muže a zatížila potomstvo.²⁴

Tato finanční metafora, originálně rozvíjející biblický motiv (Kol 2,14), je v souladu s předchozím výkladem. Ambrož odlišuje provinění prvních lidí a naši situaci, ale zároveň názorně ukazuje spojitost mezi nimi. „Dědičné hříchy“ nemají podle Ambrože charakter viny, za kterou by člověk mohl být trestán, ale označují nebezpečí, kterému je vystaven celý lidský rod. Každý člověk bude „v den soudu“ volán k odpovědnosti pouze za své vlastní činy, přesto ale musí nést důsledky provinění Adama a Evy.

²⁰ „Sed ea non potest mihi esse terrori; in die enim iudicii nostra in nobis, non alienae iniquitatis flagitia puniuntur. Unde reor iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi quam reatum aliquem nostri esse delicti. Meritoque dominus, qui pro nobis universa suscepit, laudemus, inquit, et pedes, ut calcanei lubricum possimus auferre... non metuat lubricum hereditatis, qui cupit uestigium tenere uirtutis. Iniquitas ergo calcanei nostri praeuaricatio est Adae, per quam prolapsus est in contemptum et dissimulationem caelestium mandatorum“ (*Enarr. Ps. 48,9 / CSEL 64,366*).

²¹ „Primum ergo calcaneum Adam, secundum calcaneum Iudas; ille lapsus totius hereditatis, hic solius proditoris, qui hereditatem implicare non potuit, quia iam non carnales sumus, sed redemptoris hereditas...“ (*Enarr. Ps. 48,10 / CSEL 64,367*). Beatrice uvádí (*Tradux peccati*, s. 183–184), že celý Ambrožův výklad sleduje Origenův komentář; Origenes ovšem „nepravost paty“ vykládá jako zradu Jidáše (srov. Orig. *Sel. in Ps. 48,6 / Lommatzsch 12,340*).

²² Srov. SCHMITZ, „Einleitung“, s. 44.

²³ Vztah mezi proviněním Adama a Evy Ambrož rozebírá v několika pasážích spisu *De paradiso*, srov. M. POORTHUIS, „Who is to Blame: Adam or Eve?“, *Vigiliae Christianae* 50 (1996): 125–135.

²⁴ „Quis iste peccati est faenerator nisi diabolus, a quo Eva mutuata peccatum obnoxiae successionis usuris omne genus defeneravit humanum? Denique quasi malus faenerator chirographum tenuit, quod postea dominus suo cruore deleuit. Etenim quod mortis erat scriptum apicibus debuit morte dissolui. ... Diabolus autem Euam deceptit, ut subplantaret uirum, obligaret hereditatem“ (*De Tob. 9,33; 23,88 / CSEL 32/2,536; 32/2,570; ed. C. Schenkl, 1897*). O spoluúčasti Evy srov. též: „vinculum erroris superioris, quo Adam et Eva nexuerunt omnem propriae seriem successionis“ (*Ep. 63[73],8 / CSEL 82/2,146; ed. O. Faller, M. Zeller, 1990*).

4. OTEVŘENÉ OTÁZKY: NESCIO AN HABEANT REGNI HONOREM

Ambrožovo pojetí „dědičných hříchů“ jako poskvrny či nákazy, která v důsledku Adamova provinění již od početí a narození zasahuje každého člověka (jak jsme mohli sledovat v prvních představených spisech), je doplněno a upřesněno²⁵ jeho výkladem o odlišném charakteru viny Adamovy a naší.²⁶ Na některé otázky však tato koncepce nedává zcela jasnou odpověď.

Výrazy, kterými Ambrož popisuje prokreaci (např. „neblahé smíšení *concretio iniuriosa*“²⁷), lze interpretovat tak, že předávání následků prvotního hříchu přímo souvisí s prokreací.²⁸ V popředí Ambrožových úvah však stojí jiné souvislosti, totiž odkaz ke koupeli znovuzrození, ve které se tato poskvrna smývá,²⁹ a důraz na Kristovo vynětí z této poskvrny (což podtrhuje např. pojem *concretio generationis humanae / corporeae*).³⁰ Milánský pastýř jistě neměl v úmyslu snižovat hodnotu manželského života, proto svoje ostré formulace ihned zmírňuje.³¹ Navíc se zdá, že Ambrož považoval

²⁵ Názory na chronologické řazení citovaných spisů jsou velmi nejednotné (přehled posledního bádání podává ZELZER, „Zur Chronologie des Werke des Ambrosius,“ s. 87–92). Spisy o křesťanské iniciaci vznikly kolem roku 390, spis *De paenitentia* se datuje mezi roky 384 a 394. Závěrečná redakce výkladu žalmů spadá do let 388–390, jednotlivé komentáře však vznikaly již v dřívějších letech. Ještě menší shoda panuje ohledně doby vzniku spisu *Apologia David* a jeho vztahu k *Apologia altera* (o jeho autenticitě viz výše, pozn. 17). Z toho důvodu lze jen těžko dělat závěry o případném vývoji Ambrožova myšlení.

²⁶ Odlišným způsobem interpretuje tyto texty P. Beatrice, podle kterého se zde střetávají dvě protichůdné koncepce. První skupinu textů (*Apol. David, Paenit.* a další) Beatrice interpretuje jako doklad „dědičné viny, která se předává od Adama skrze plození a zasahuje každého člověka s výjimkou Ježíše Krista narozeného z panny“ (*Tradux peccati*, s. 174), druhou skupinu textů (především *Enarr. Ps.* 48) pak chápe jako Ambrožovu snahu poněkud zmírnit sílu této argumentace a vyhnout se některým jejím důsledkům.

²⁷ „[Christus] immaculatum corpus suscepit, quod non solum nulla vitia maculaverat, sed nec generationis aut conceptionis concretio iniuriosa fuscaverat“ (*Paenit.* 1,3,13 / SC 179,62). Ambrož zde sleduje Origena, který jde ještě dál: „...venit ad corpus immaculatum, naturam quidem corporis nostri habuit, pollutionem tamen peccati, quae ex concupiscentiae motu conceptis traditur, omnino non habuit“ (*Orig./Ruf. Comm. Rom.* 6,12 / FC 2/3,296).

²⁸ V tomto smyslu komentuje zmiňovaný text R. Gryson: „En effet, selon lui, c'est par le commerce sexuel, nécessaire à la conception d'un homme, que se transmet à cet homme la souillure héritée du premier péché et les autres conséquences dommageables de celui-ci (concupiscence, inclination au mal, etc.)“ (SC 179,64–65, pozn. 1).

²⁹ „Sicut enim regeneratio lauacri dicitur, per quam deterosa peccatorum conluuione renouamur, ita regeneratio dici uideatur, per quam ab omni corporeae concretionis purificati labe mundo animae sensu in uitam regeneramur aeternam eo quod purior quaedam qualitas sit regenerationis quam lauacri istius, ut non solum in actus esius, sed ne in ipsas quidem cogitationes nostras aliqua cadat suspicio peccatorum“ (*Fr. in Is.* 4 / CCL 14,406–407).

³⁰ „Ergo quia ab omni concretionem generationis humanae mundus est natus qui de spiritu est natus et uirgine, ideo eum pater suscepit, quia ortum eius nulla corporeae generationis concretio usitata fuscavit. suscepit eum resurgentem, quia nulla eum offensio prolapsionis aspersit. immaculatus ad patrem rediit a quo immaculatus exiuit, quando descendit in terras. unde dicit ei pater: *filius meus es tu, ego hodie genui te*, hoc est: generationis meae in te priuilegium recognosco, quem nulla macula potuit inquinare peccati“ (*Enarr. Ps.* 40,35 / CSEL 64,253).

³¹ „Sed et ipse partus habet contagia sua, nec unum tantummodo habet ipsa natura contagium. Bonum quidem coniugium, sancta copula; sed tamen *qui habent uxores ita sint ac si non habentes*. Ipse torus incoinquinatus et nemo alterum fraudare debet eo nisi forte ad tempus, ut uacent orationi“ (*Apol.*

současnou formu plození (skrze spojení muže a ženy) za jeden z důsledků hříchu prvních lidí, kteří ztratili andělský život.³²

Podobnou podvojnost nacházíme i v hodnocení lidské vůle. Na mnoha místech Ambrož popisuje lidskou slabost a různé útrapy pozemské existence a tím zdůrazňuje odkázanost člověka na Boží pomoc. V této souvislosti říká: „Celá lidská situace je podrobena křehkosti a není v našich silách řídit vůli svoje kroky.“³³ Tato závislost se však týká pouze dobrého jednání, za zlé činy člověk nese plnou odpovědnost:

Ty řídíš své jednání, ty vládneš zločinu. Omyl tě nepřitáhl proti tvé vůli, jako nic netušícího. Ale jako dobrovolný provinilec ses dopustil podlosti úsudkem, ne poklesem, čímž sám sebe usvědčuješ, že jsi urážkou Boha.³⁴

Jako poslední příklad uveďme Ambrožovy krátké poznámky ke křtu dětí. I o dětech platí, že jsou ve křtu „obnoveny od špatnosti“,³⁵ zároveň ale není zcela přijatelné, aby měl nějakou vinu ten, kdo ještě nerozeznává dobro a zlo;³⁶ ohledně osudu zemřelých nepokřtěných dětí pak Ambrož nedokáže zaujmout stanovisko.³⁷

Jak vysvětlit Ambrožovo váhání? Z citovaných textů se zdá, že Ambrož přijímal názory, které v jeho době byly obecně rozšířené, ale snažil se vyhnout některým znepokojivým důsledkům, jako je přílišné oslabení osobní odpovědnosti či odmítání manželství.³⁸ Proto stále zdůrazňuje, že svízelná situace lidstva zasaženého hříchem není řešitelná bez Boží pomoci, zároveň však obhájí zodpovědnost člověka za jeho jednání a povzbuzuje k asketickému úsilí.

David 11,56 / SC 239,150–152). Podobné vsuvky na obranu manželství nacházíme i v Ambrožových spisech o pannách a vdovách, např. *De viduis* 3,16; 4,23; 13,79; 15,90 (Bibl. Ambr. 14/1; ed. F. Gori, 1989); srov. též D. RAMOS-LISSÓN, „Referamus ad Christum' comme paradigme aux vierges dans les *Traités sur la virginité* de Saint Ambroise,“ *Studia patristica* 28 (1993): 65–74.

³² „Exhibete illum Adam qui fuit ante peccatum, illum Euam quae fuit antequam lubricum serpentis hauriret uenenum, priusquam eius supplantarentur insidiis, quando non habebant quo confunderentur. Nam utique nunc, licet bona coniugia, tamen habent quod inter se ipsi coniuges erubescant. Tales ergo estote, filii, quales Adam et Eva in paradiso fuerunt“ (*Exhort. virg.* 6,36 / Bibl. Ambr. 14/2, ed. F. Gori, 1989). Podle Madeca (*Ambroise*, s. 297–298) Ambrož v této věci navazuje na Atanáše (*Exp. Ps.* 50,7 / PG 27,240) a Řehoře z Nyssy (*De opif. hom.* 17 / PG 44,187–192 / SC 6,164–166); podobnou myšlenku nacházíme už u Filóna, *De mundi opif.* 24,76 a 46,134 (srov. řecko-české vydání *O stvoření světa*, přel. M. Šedina, Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 292–293 a 360–363).

³³ „Sed quia obnoxia fragilitati omnis humana conditio est et non nostrae est potestatis iter nostrum ex uoluntate dirigere.“ (*Enarr. Ps.* 36,15 / CSEL 64,80). Ambrožův důraz na lidskou slabost a porušenost vynikne zejména ve srovnání s Origenovým textem, který mu byl předlohou, srov. H. SAVON, „Ambroise lecteur d'Origène,“ in *Nec timeo mori*, Milano: Vita e Pensiero, 1998, s. 221–234.

³⁴ „Tu ergo princeps operis tui, tu dux criminis. Non te inuitum, non imprudentem error adtraxit, sed uoluntarius reus iudicio, non lapsu fecisti dolum, quo diuinae iniuria reum ipse conuincis“ (*De Cain* 2,7,25 / CSEL 32/1,400; ed. C. Schenkl, 1897).

³⁵ „Iordanis conuersus est retrorsum, significat salutaris lauacri futura mysteria, per quae in primordia naturae suae qui baptizati fuerint paruuli a malitia reformantur“ (*Exp. Lc.* 1,37 / CCL 14,25).

³⁶ „... paruuli autem apud iudicem iustum nulla culpa. Iustus autem operator mundi numquam paruulum uocasset in culpam, propter quod non cognouerat bonum et malum, quia paruulus sine ullo est crimine praeuocationis et culpa“ (*Par.* 6,31 / CSEL 32/1,288; ed. C. Schenkl, 1897).

³⁷ „Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto, non potest introire in regnum dei. Utique nullum excepit, non infantem, non aliqua praeuentum necessitate: habeant tamen illam opertam poenarum immunitatem, nescio an habeant regni honorem“ (*Abr.* 2,11,84 / CSEL 32/1,635; ed. C. Schenkl, 1897).

³⁸ K tomuto závěru dochází i BEATRICE, *Tradux peccati*, s. 185.

5. ZÁVĚR: AMBROSIUS QUEM VENEROR UT PATREM

Z předchozích odstavců vidíme, že Ambrož, na Západě mnohdy chápaný pouze jako předchůdce Augustina, má svou vlastní koncepci prvotního hříchu. Přestože jeho pojetí není v některých aspektech zcela propracované, zřetelně se odlišuje od Augustina, který se dovolává jeho autority. Pro Augustina nebylo těžké najít u Ambrože oporu pro svoji polemiku, můžeme si však povšimnout, že si z textů svého učitele pečlivě vybíral. Rozbor Augustinovy argumentace by vyžadoval samostatnou studii, nemůžeme ale přehlédnout, že např. z Ambrožovy pasáže o „nepravosti paty“ Augustin cituje pouze první větu, navazující úvahu o dni soudu a „svodu k chybování“ již vynechává.³⁹

Bez ohledu na to, zda budeme u Ambrože sledovat podobnosti či rozdíly vůči Augustinově nauce, vystoupí nám do popředí jiné aspekty jeho učení, než kdybychom si za srovnání zvolili např. některého z řeckých otců.⁴⁰ V každém případě je Ambrožovo dílo důležitým svědectvím o hledání adekvátní formulace křehké rovnováhy mezi nezbytností Boží pomoci a lidskou odpovědností, mezi dobrotou stvoření a jeho porušeností hříchem.

Peccata haereditaria in Ambrose of Milan

Keywords: Ambrose of Milan (339?–397); Original sin; Patristics

Abstract: In his polemics against Pelagianism, Augustine of Hippo quotes his master Ambrose of Milan as a witness of the doctrine of original sin. However, Ambrose uses the expression *peccata haereditaria* only once and the term *peccatum originale* never. In his comments to *Psalm 50*, he holds that every man (except Christ) is from conception and birth infected by a contagion or iniquity caused by the fall of Adam. The need to defend personal responsibility lead Ambrose to underline the difference between our personal and inherited sins. For that reason, he stresses that the consequences of Adam's fall lies in the inclination to fault but everyone will be judged only for his own sins.

³⁹ Srov. AUGUSTIN, *Contra Iul.* 1,3,10 / PL 44,646.

⁴⁰ Touto cestou se vydal H. Savon, který na základě porovnání Ambrožova a Origenova výkladu žalmů ukazuje posun důrazu od svobodného rozhodnutí k nezbytnosti Boží milosti (srov. SAVON, „Ambroise lecteur d'Origène“).